

מבוא

הנושא שלנו הוא 'הכרת האחר', התפילה מאפשרת לי להכיר את האחר – להיפגש עם האחר.

אני מקווה שדרך הסוגיה של 'האלף מיני זמר' נוכל לעשות את המהלך הזה. הנושא הזה מאוד מרכזי אצל הרב ואני רוצה להסביר אותו. אבל אם אני אתן את זה בכפית זה לא יעבוד. חלק מההבנה היא עבודה פנימית, עבודה פנימית דורשת הרבה ידע, הרבה היקף והרבה הספק.¹

חלל וזמן

הנפש הגדולה הזאת של מלך החכמה, שחפצה לדלג על הררי עד של ההתפתחות האיטית השתולה ע"פ עצת עליון בתולדה האנושית, ולהבליע

תקופות גדולות של אלפי שנים בתקופה קצרה של ימי ממלכתו

דיברנו על הביטוי מלך שרוצה לדלג, מה זה מלך שמדלג, כדי להבין את הסוגיה הזו, אני רוצה להסביר את המושגים מקום וזמן. אנחנו חיים בתוך חלל ובתוך זמן. חוץ מההווה, יש עבר ויש עתיד, והם משפיעים על האדם – הן בתוכו והן ביחסים שלו עם הסביבה. אדם לא יכול לחרוג מתופעת החלל והזמן. לא רק שהוא לא יכול לחרוג ממנה, אלא גם שבתוך התופעה הזו הכל מתחולל.

זה נכון תמיד, אנחנו חיים במקום מסוים ובזמן מסוים. – לא רק מבחינה היסטורית, אלא גם מבחינה תודעתית; התודעה שלנו בנויה מדברים שקרו בעבר ודברים שיקרו בעתיד.

עבר

אפשר להבין בשני אופנים כיצד העבר השקיע בנו את הריאליה שבתוכו. האפשרות הראשונה היא, שגם העבר הוא חלק מהזמן, וכל תקופה משאירה את המשקעים שלה בתודעה האנושית. אלו משקעים ממשיים. כמו שיש משקעים ארכיאולוגיים², יש לנו גם משקעים תבוניים, נפשיים ורגשיים שמתיישבים לנו על הנפש ובעצם בונים את העולם שלנו. במובן זה העבר הכללי דומה לעבר הפרטי שלנו. קרו לנו מאורעות שהייתה להן

¹ צריך להשקיע בסוגיות האלו (הכרת האחר), יש הרבה ספרים שצריך לקרוא. אם אתם רק מחייכים – חבל, לא תבינו על מה אנחנו מדברים, אלו דברים מאוד רציניים.

² יש עקרונות ארכיאולוגיים איך לזהות תקופה, קודם כל אתה רואה מה היא השאירה. למשל, בתקופת הברזל והברונזה השקיעו המון ברזל. אם ירצו להגדיר את התקופה שלנו בעוד כמה מאות שנים, יקראו לה תקופת השקיות – הלכלוך הלאמתכלה. המשקעים שאנחנו נשקיע באופי של האנושות הם, מן הסתם, הרבה שקיות פלסטיק, הרבה זבל, הרבה בעיות אקולוגיות. אותו דבר מבחינה רוחנית, כל תקופה משקיעה תודעה באנושות. מבחינה רוחנית אנחנו תקופה של שקיות פלסטיק שעפות ברוח, ללא שום מטרה וללא שום כיוון – עולם פוסטמודרני. (לכן הסיבוכים שלנו עם העבר כל כך משמעותיים, בגלל שאין דבר משמעותי אחר, לא תהליכים, לא תנועות, לא עומקים. ככה אנחנו נראים – אנחנו משקיעים הוֹתְנוּעוֹת בטפולים, במקום להתחבר לתהליכים ומגמות, לעומקים, במקום ליצור ולפעול שם, ולהשאיר את המשקעים האלו על התרבות האנושית.)

השלכה עלינו, ההשלכה שקעה בתוך העולמות הלא מודעים שלנו, עכשיו המשקעים הללו פועלים עלינו. אבל כשאני מדבר על תופעות ממשיות, אין הכוונה לפסיכולוגיה, הפסיכולוגיה רדודה ושטחית; מה שסבתא שלי עשתה לי, או אמא, או הגננת, זה כמעט חסר משמעות – צריך להשתחרר מהמחשבות האלו. הכוונה למימדים יותר רחבים וגדולים, כמו מיתוסים. אלו דברים הרבה יותר עמוקים שקרו וקורים, תהליכים היסטוריים, תופעות היסטוריות, דברים לא מודעים שקורים – אנחנו חלק מהמציאות וכל חלק ממנה פועל עלינו ומשפיע עלינו. העבר הזה הוא ממשי, לא פחות משכבות ארכיאולוגיות שכל תקופה משאירה.

אפשרות אחרת להסביר, שבעצם חלק מהמאורעות שקשורים לעבר לא נגמרו אף פעם, הם עדיין מתחוללים – עכשיו! העולם עשיר, הוא 'תלתמימדי', חוץ מרוחב וגובה יש גם עומק, אז הרבה מאורעות עדיין מתחוללים³. הרב כותב את זה על יציאת מצרים⁴, יציאת מצריים היא לא מאורע שנגמר, עם ישראל עדיין יוצא ממצרים. 'היד החזקה' ו'הזרוע הנטויה', אינם תהליך שהיה והשאיר איזה רושם ארכיאולוגי במציאות – אלו תכונות נפש, הם קיימות, נמצאות, פועלות ומשמעותיות גם היום, בחיים שלנו.

הרב כותב⁵ שההיסטוריה היא ספר של היצירה האלוקית, הפרק שנכתב לפני שלושת אלפים שנה לא נגמר, הוא נמצא באופן ממשי. הוא מייצג זווית, או טינה מסוימת, או היכל אמיתי, של התודעה האנושית; הוא נכון גם לגבי החלל והזמן העכשווי. העבר איננו רק שאריות ארכיאולוגיות, אלא קיים גם עכשיו. אלו תהליכים, זו ריאליה מציאותית, שנמצאת וקיימת. הרבה יותר משמעותי להיות מחובר לגודל של התהליכים האלו ולעומקים, מאשר לתסביכים בהם אנחנו חיים.

יוצא שאת ההווה אני מכיר, הוא החלל והזמן שלי. העבר – או שהוא משקעים ארכיאולוגיים, או שהוא תופעות ריאליות שקיימות ופועלות במציאות כרגע. אבל נשאר השאלה, איך אנחנו מתייחסים לעתיד?

עתיד

גם את היחס שלנו לעתיד אפשר להסביר בשתי צורות. בתור דוגמה, אם ניקח בול עץ (מאלו שכורתים אותם ביערות וקושרים אותם למין רפסודות ענק) וננסה לנבא את העתיד שלו – מה יעשו איתו – קשה לדעת; אם אתה קצת

³ כלומר דברים מתחוללים לא רק על ציר הזמן, יש גם תהליכי עומק. דברים שמוזוית שטוחה נראה שהיו ועברו, ומוזוית אחרת אתה רואה שהם עוד נמצאים. [אב"ש]

⁴ אורות, ישראל ותחיתו, כח.

⁵ אגרות ראייה ב, עמ' שלד. (אג' תשלז)

מבין בחומרים ובתעשייה, אתה יכול קצת לנחש. למשל, בול עץ מסוג כבד, וודאי שלא יעשו ממנו מטוס, ואם הוא לא צף, אינו מתאים לסירה, לעומתו עץ קליל דווקא מתאים לסירות. יש עצים שמתאימים לעשות מהם כיסאות ושולחנות ויש עצים לפחם, בולעץ גדול, יתאים לדברים גדולים; כל אחד לפי התכונות שלו. מהנדס חומר יכול לנסות לדעת את העתיד של 'בול העץ' הזה. בהסבר הזה הפוטנציאל של העתיד מתאר את מה שטמון בהווה – אתה רואה את ההווה, מבין את המשמעות שלו, ועל פי זה אתה יכול לנחש את העתיד שלו.

לפי ההסבר הזה יוצא שהעתיד, לא רק שהוא לוטה בערפל – שאנחנו לא מכירים אותו – אלא הוא כלל לא קיים, אנחנו רק יכולים לשער מתוך מה שיש, את העתיד.

אבל ישנה אפשרות נוספת לתאר את העתיד, שהעתיד כבר נמצא פה, בהווה. אנחנו יכולים לקחת אדם ולדעת שהוא יכתוב הרבה יצירות – הוא לא יודע, הוא נמצא בתוך ההווה, אבל אנחנו יודעים להסתכל גם על העבר שלו וממנו לראות גם את העתיד. נכון שעכשיו הוא כותב רק את היצירה השביעית, אבל היצירה השלוש מאות כבר נמצאת בתוך התודעה שלו; עלומה עדיין, אבל אפשר לראות את הפוטנציאל שלה – זה לא אותו פוטנציאל של ה'בול עץ', אלא דבר שהוא נטוע בתוכו. חוץ מהיצירות שהוא יכתוב, יש לו עוד מימדים, ישנם גם חלומות שהוא אף פעם לא יצליח לממש – הם גם כן קיימים. ויש שאיפות שהוא אפילו לא הצליח לתת להם תמונה של חלום – גם הן קיימות בתוך האדם, זה נמצא אצלו. ויש גם מימדים קיומיים עמוקים, שאדם לא יודע אפילו איך לשאוף לאליהם, וודאי שלא לחלום וודאי שלא לממש, יכול להיות שהוא גם אף פעם לא ידע, אבל הם נמצאים בתוכו.

ישנה דוגמה להסבר הזה – ברוך קורצווייל, הוא היה חוקר ספרות מאוד מפורסם, מהאנשים שהתעסקו בספרות במובן הכי עמוק. הוא הרבה לנתח את היצירות של ש"י עגנון, וש"י עגנון עצמו אמר שהוא לא מבין מאיפה קורצווייל ממציא את כל הדברים שלו. ש"י עגנון טען שכשהוא כתב את הסיפור והוא התכוון לא' ב' ג', ומאיפה קורצווייל ממציא ד' ה' ו' ז', זה לא היה ולא נברא; קורצווייל ענה לו, שברגע שאתה יצרת, היצירה התנתקה ממך ועכשיו היא משהו אוניברסלי, עכשיו אני יכול לעשות בה מה שאני רוצה.

לדברים של שניהם יש הרבה משקל. מצד אחד קורצווייל צודק, הוא אומר שהיוצר הוא רק מימד אחד של התופעה שנקראת 'יצירה אנושית'; היצירה שלו אינה נכס פרטי. יש מרחב חי, אובייקטיבי, כללי, שלא קשור לפלוגי אלמוני; אצל הפילוסופים הראשונים הוא נקרא 'השכל הפועל' (היום יש לזה המון שמות, למשל – 'ופי'); והיצירה היא שלו – של 'השכל הפועל'. ואתה, ש"י עגנון, בסך הכל שליח שמופיע את היופי בעולם. בעצם יוצא שקורצווייל הוא גם יוצר, אמנם הוא לא יודע לכתוב את היצירה, אבל הוא בהחלט מבין אותה, והוא מסוגל לשבת לנתח אותה ולהסביר אותה ולתאר דברים שקשורים בה, דברים

שש"י עגנון בעצמו לא ידע לומר.

מצד שני יש גם צד אמיתי גם במה שש"י עגנון אומר, כי אם ניקח את אותו יוצר – דמות שיש לה יצירות שהיא כותבת, חלומות שהיא חולמת, שאיפות שהיא לא יודעת לחלום, ונקודה קיומית – אז הוא בעצם הנציג של 'השכל הפועל'; 'השכל הפועל' מתגלה בו בכל המכלול שתיארנו, אז לא נכון לנתח רק את היצירה הנוכחית. קורצווייל וש"י עגנון לא חלוקים בזה, הם חלוקים מי מבין יותר.

אם באומנות זה ככה, בתורה זה וודאי ככה. יש גדולי תורה, ששייכים לעתיד – לכל הפוטנציאל האלוקי שטמון במציאות שעוד לא יצא אל הפועל.

ההסבר הזה שהעתיד נטוע בתוכנו מתחלק לשני הסברים. הראשון אומר שהעתיד נמצא בנו 'בכוך', אם לא נממש אותו הוא לא יופיע, כגון תכונת 'הקיבוץ'. תכונת 'הקיבוץ' – כמו הבבל⁶ – היא פוטנציאל עתידי שנמצא, אבל מה שיש כרגע הם הרבה פרטים, צריך לקבץ אותם, אם אתה לא מקבץ, לא נוצר פה מה שהיה יכול להיווצר. לדוגמה, במדרגת 'הקיבוץ', אם ניקח אחד ועוד אחד, לא נקבל רק שתיים, אלא שתיים עם שארית. כשזה רק שתיים אנחנו עוד לא רואים כלום – השארית מזערית. גם אם נעשה הרבה 'אחד ועוד אחד' עדיין לא נראה כלום, אבל אם נעשה מיליארדים של 'אחד ועוד אחד', פתאום נראה שיש פה משהו; גם 'קיבוץ' נהפך למהות. העיקרון הזה דומה קצת לאבולוציה, האבולוציה לא רק אוספת נתונים, אלא היא גם מקפיצה את המציאות למעלה – כמו מוטציות; אבל הן היו פה כל הזמן.

אבל ההסבר השני אומר שהעתיד נמצא בפועל, הקב"ה לא מחכה שימציאו אותו – ימות המשיח ותחיית המתים קיימים כל הזמן, העתיד עומד כאן, הוא תופעה קיימת. הנקודה היא שאנחנו צריכים לממש אותה ולתת לה ביטוי.

אם האומן שייך לחלל והזמן הנוכחיים – להווה – קורצווייל צודק: כאומן ביקורת ספרותית, לפעמים הוא רואה ברמה יותר גבוהה מהאומן, הוא רואה מרחבים הרבה יותר גדולים; הוא רואה ספרות ושירה, סוגים שונים של אומנות, פילוסופיה, פסיכולוגיה, מיתוסים; לכן הוא יכול להבין הרבה יותר טוב. אבל אם האומן שייך גם לעבר, כבר הרבה יותר מסובך לומר שהמבקר יודע יותר טוב, ואם האומן שייך גם לעתיד (רק בודדים מהאומנים הם כאלו), אז המבקר צריך בהכנעה לעמוד לפני היצירה שלו, כיוון שהאומן יודע יותר ממה שהמבקר יודע, יש בו עתיד חדש.

⁶ עין איה, שבת, פרק שני עז.

העתיד הזה כמעט ולא קיים בדומם, אבל הוא קיים אצל דמיות חיות ובמיוחד אצל דמיות חיות מיוחדות – כמו גדולי תורה מיוחדים בעם ישראל ששייכים לעתיד. הם רואים דברים שגם בנבואה של אספקלריה מאירה לא התגלו, או שהתגלו אבל הם טמונים בפוטנציאל ובפועל כמעט לא שמים לב, אי אפשר אפילו להעלות על הדעת את מה שטמון שמה; עד שבא האחרון שיש לו את הכישרון לחשוף את הפוטנציאל הזה, הוא יונק מאיך שהדבר הזה נראה בעתיד. אלו גדולי תורה מאוד מיוחדים, כדוגמת האר"י.

רחל ולא

עד כה ראינו איך המציאות נראית – ההווה, העבר והעתיד. את הדמויות העתידיות האלו אפשר לתאר בשתי צורות – רחל ולא. שתייהן שייכות לשלמות הגדולה של העתיד. יש 'צדיק מעיקרא' ויש 'צדיק גמור'. רחל דומה לצדיק מעיקרא, הצדיק מעיקרא הוא צדיק בעצם, מרגע שהוא נולד אפשר לחזות את האישיות שלו. צדיק כזה הוא כמו 'שבע': החלל הוא 'שש', ולחלל הזה יש בפנים מהות, לב, שהוא ה'שבע'. הלב מבטא את החלל, יש תהליך של התפשטות מהלב לחלל ומהחלל אל הלב. האישיות הזו חיה בתוך זמן, וכיוון שהיא חיה בתוך זמן, התהליך שלה רציף, כלומר מה שקורה היום מכיל את מה שיקרה מחר, מה שיקרה מחר מכיל את מה שיקרה אח"כ.⁷ אם הקשר בין ההווה לעתיד הוא כמו שהסברנו על בול העץ, בכלל לא בטוח שההווה עכשיו יכול את העתיד, כיוון שכרגע יש בתוכו רק את מה שנתון בתוכו כרגע. אם הפוטנציאל רק אפשרי, אי אפשר לדעת לאן הוא יגיע, אפשר רק לנסות לנבא את מה שאפשר לעשות במה שנתון כרגע. זה קצת דומה לתפיסות הפוסטמודרניות – יש קטע, אני לא יודע מאיפה הוא בא, אני לא יודע לאן הוא הולך, אני לא יודע מה המשמעות שלו כרגע. לתפיסות האלו יש רק את ההווה ואת מה שהוא מכיל בתוכו.

אז נשאלת השאלה, איך אני אסביר את רחל – 'צדיק מעיקרא' – שחיה את החלל והזמן? איך אני אסביר את זה שאפשר לדעת לאן החלל והזמן הולך להתקדם? אם ההווה מתקדם לעתיד כמו הפוטנציאל של בול העץ, אז העתיד הוא רק מה שאפשר לראות בהווה כרגע – "אין חדש תחת השמש". אבל כמה אפשר להתקדם עם הפוטנציאל הזה, כמה אפשר למחזר את בול העץ הזה? אפשר לעשות ממנו כורסה, ואחר כך למחזר אותו בכמה גלגולים, בסוף הוא יגמור כמו נייר עיתון ויעטפו אותו דג בשוק. אבל אם ההווה מכיל בתוכו גם את העבר והעבר עדיין לא מימש את כל הפוטנציאל שטמון בתוכו, אז ממילא אפשר לראות מתוך העבר הזה לאיפה העתיד יגיע; זה לא רק מחזור, באיזה

⁷ להרחבה עיין בשיחה 'אלף מיני זמר א'.

שלב תופיע תופעה חדשה לגמרי, כי הפוטנציאל שטמון בתוכו יכול להביא אותו למקומות חדשים – יש בו הרבה יותר ממה שיש בו כרגע. אותו דבר אם הדמות הזו קשורה לעתיד – רחל שייכת גם לעתיד, אחרת יעקב לא היה לוקח אותה – העתיד מאיר בה בפועל.

אבל אצל רחל, העתיד זורם בצורה שלא רואים אותו; אתה יכול לעמוד על הגג⁸ של החלל והזמן ולנסות לראות את העתיד, אבל אתה לא רואה, בגלל שהוא טמון בהווה, בתוך החלל והזמן, ולא במקום אחר. הפוטנציאל שקוע בהווה, והוא יצמח מתוכו את העתיד, ההווה הוא חלק מהעתיד. יוצא שאצל הדמיות האלו העבר והעתיד זורמים בתוך ה'חלל' וה'זמן', ולא באף מקום אחר; לכן צורת ההסברה שלהם היא בהווה. זו מערכת מאוד בריאה ונורמלית, כיוון שהנתונים נמצאים בפנים, לכן זה נקרא 'צדיק מעיקרא'. לכן זה שיוסף חטא זה דבר שכמעט אין לו כפרה, לכן הוא התחייב מיתה⁹, כי ה'עכשיו' הוא המשך של כל מה שהטמינו בכך וכל עתיד שיצא ממך, אז איך אתה יכול עכשיו לפגוע בכל הדבר הזה? אין שום הצדקה.

הדמות הזו לא רואה את העתיד, אבל לא חבל לה שהיא לא רואה את העתיד, ראיית העתיד בכלל לא שייכת לשפה שלה, לא מעניינת אותה. אלא אם כן תדבר איתו על הפוטנציאל שטמון בתוך האישיות שלו – מאיפה הוא בא ולאן הוא הולך – את זה הוא מעוניין לשמוע, זה מתאים לו. העתיד לא מעניין אותו, הוא לא השפה שלו, אין לו שום משמעות עבורו. עכשיו הוא כותב את היצירה החמישים שלו; נכון שיש עוד אלפי יצירות שהוא יכתוב, כשזה יבוא זה יבוא, אבל עכשיו הוא לא בשל לזה, עכשיו הוא בשל רק ליצירה שהוא כותב. כאן אסור להיות אנכרוניסט, אל תערכבו לו תקופות, הוא לא מסוגל להבין את ה'עצמו' של היצירה החמש מאות, וודאי שלא של היצירה החמשת אלפים. אין לו כלים להבין את השלבים העתידיים האלו. הם טמונים בתוכו ואפשריים – הם לא רק פוטנציאל בכוח, אלא בפועל, הם חיים בתוכו ונושמים בתוכו, הוא חלק מהעבר והעתיד – אבל הוא לא חי את הגודל שבהם.

לעומת זאת, יש סוג אחר של דמויות, יש להם משהו מוזר באישיות: הם צריכים לדעת את העתיד – העתיד נוכח אצלם לא רק דרך זרימת הזמן והמקום, אלא כמו שהוא. דוגמא, לא יודע אם היא טובה, היא של אסטרטג לעומת טקטיקן. הרב מסביר את זה בסוגיה של מתן תורה¹⁰, קודם כל הקב"ה אמר להם, "אתם תהיו לי

⁸ אצל דוד (במעשה עם בתשבע) כתוב שהוא עמד על הגג, חז"ל אומרים שהוא עמד על גגו של עולם וראה שראויה היא לו מששת ימי בראשית. (מהגג רואים את העתיד).

⁹ משל מהאיז'ביצ'ר, הובא בשיחה – אלף מיני זמר א.

¹⁰ עין איה, שבת, פרק תשיעי, כג-כד.

ממלכת כוהנים וגוי קדוש" – הרב מסביר שהקב"ה הראה להם את העתיד. הנשמות של דור המדבר היו שייכות לבני לאה, הם היו חייבים לראות את העתיד, והקב"ה אמר: תדעו שזו המטרה שלכם, לשם אתם עתידים להגיע. רק אח"כ הוא אמר להם מצוות הגבלה, ואח"כ פרישה. דווקא אצל בני לאה, שחייבים לראות את העתיד, הגבלה מאוד עקרונית – שתבינו איפה אתם נמצאים, יש מרחק, יש פרופורציות של זמן ומקום. צריך חלוקה בין השאיפות של האדם לבין המקום שלו, אחרת הוא ישתגע, שאיפות יתר יביאו אותו ליאוש. לרחל אין צורך להראות את זה, היא חיה את ההווה בצורה מאוד טובה. כשהרב מדבר על 'ברי נפלי'¹¹, הוא מדבר על אנשים ששייכים לעתיד, הם חייבים לראות את העתיד ואז השאיפות הן נוראיות. בדרך כלל אין להם כלים להכיל את הדבר הזה ואז הכל נשבר. ר' נחמן כותב ששבירת הכלים היא לא דבר כל כך גדול מפני שר' נחמן לא שייך לעתיד – במובן של עמוד העתיד. הרב עסוק באנשים ששייכים לעמוד העתיד, העתיד מאיר בהם בצורה מאוד חריפה. אם הם לא יתייחסו לזה כמו שצריך העתיד יהרוס אותם.

עשו

לאה – בניגוד לרחל – חיה את העתיד, בלעדיו היא לא יכולה לחיות. עשו קצת דומה לה בזה שהוא לא יכול לחיות את ההווה בלבד. לחיות רק את ההווה הוא אחד הדברים הכי נוראיים שיש. ההבדל הוא שלאה יכולה באמת לחיות את העתיד, ועשו חי רק את ההווה ומנסה ליצור גשרים; כמו שדיברנו על הדייקנות הפילוסופית – האדם לא מסוגל לחיות במערה סגורה ולהתעלם מכל מה שיש מסביב, הפילוסופיה היא הצלת נפשות בשבילו.

עשו עסוק בהנאות היום יומיות שלו, עם כל המשמעות שבדבר – רצח וניאוף – אבל הן לא מפריעות לו להתעסק בפילוסופיה. להיפך – נואף חייב להיות פילוסוף, זה משלים אותו, אחרת הוא תלוש. אם הוא לא יודע מה המשמעות של הניאוף שלו ומה המשמעות של ההנאה שהוא נהנה, חוסר הידיעה מפריע לו. כל הזמן מצלצל לו בראש שהפעולות שלו הן שום דבר. בשביל להציל את ההנאה שלו הוא צריך ליצור שפה של פילוסופיה, לתת לה משמעות. לפחות שיהנה ממה שהוא נהנה, שיהיה לזה תוקף. לכאורה בת זוג שלו היא לאה, גם היא לא יכולה לחיות בהווה; אבל זה לא נכון, גם לרחל וגם ללאה אין את הבעיה הזו – שהן חיים בתוך מערה וצריכים ליצור דרכים להינצל מה'קטעיות'. כשהודי נהנה הוא נהנה, אין לו את ספק למה הוא נהנה. יהודי לא שייך באמת לפוסטמודרניזם – לקטעים – יהודי אמיתי שייך למרחב, למרחבים אין סופיים, ממילא גם העולם הזה מציאותי וממשי, (אלא אם כן הוא אפיקורס). בזה אין מחלוקת בין רחל ולאה.

¹¹ הרב אומר שהוא הרב של ה'ברי נפלי'; ר' נחמן כותב שהוא שייך לאפיקורסים – החילונים של היום; חב"ד מתעסקים במי שיש לו תאוות.

אז למה לאה כל כך עסוקה בעתיד? כיוון שיש לה כישרון לראות את העתיד, זה צורך שלה. הרב אומר את זה במפורש¹², שיש לאנשים מסוימים צורך לראות את העתיד. הם לא יכנסו לבימ"ד אם הם לא יראו את העתיד מול העיניים שלהם. בשביל מה להיות שם בחדר הסגור. יש דוגמה בגמרא¹³, כשאביי ורבא היו קטנים, רבה שאל אותם איפה הקב"ה נמצא, רבא הצביע למעלה (לכיוון התקרה) ואביי יצא החוצה והצביע למעלה. רבה אומר שם שאפשר לראות מהמעשה הזה את האופי שלהם. אביי לא יכול לשבת בבימ"ד, הוא חייב לראות מימדים נוספים ומרחבים יותר גדולים. בעולת ראייה¹⁴ הרב כותב שבגלל שהוא היה יתום, הוא היה בודד. מרוב שהיה חסר לו, הוא היה זקוק ליצור יחס למרחבים הגדולים. אלו אנשים שלא יכולים לחיות בלי לראות את העתיד, הם חייבים לראות את הסוף – את השלמות – הם חייבים תמיד להתעסק בדברים פנימיים, יש להם צורך כזה.

מה הכוונה 'צריך'? מישוהו חייב אותך להתעסק בדברים פנימיים? אין צורך, הרי אפשר בהחלט להיות איש הווה – לחיות בתוך ההווה ולהגיע לעתיד, הרי הווה מקפל בתוכו את העתיד, אז כשגגיע לעתיד אתה תהיה הכל. למה יש מקום לסוג אחר של בני אדם? הסיבה היחידה היא בגלל שהקב"ה ברא כאלו אנשים, יש להם גיבנת, תבלול כזה, שהם תמיד צריכים לראות את העתיד, הם צריכים כל הזמן לחיות את המרחב, מתוך המרחב הם יוכלו להתעסק בהווה – במה שיש כרגע. זה ההבדל בין לאה לרחל.

שברים

אבל מה קורה אם יש שברים? גם אם זה נכון שהעתיד בא דרך ההווה, אבל אם בהווה יש שברים, אז השיטה של רחל לא תתממש לעולם? ! העולם כרגע בנוי כך שההווה לא יכול להגיע לעתיד; מי שהולך בצורה הזו, לא יגיע לעתיד.

זו הסיבה שרוב הבנים של יעקב באו מלאה, כיוון שלתקן את העולם איך שהוא נראה כיום, אפשר רק אם אתה מכיר את העתיד ממש. דמויות כאלו אינן רק בעלי תשובה בעצמם, אלא גם יודעות להשיב בתשובה את העולם. לתקן את העולם, להוציא אותו מהקלקולים והשברים שלו. הם לא מפחדים משברים – מבחינתם גם אם זו התהום הכי גדולה שיש במציאות, תמיד יש טעם. הם אומנים, לא מדענים. אצל מדען מה שחשוב הוא הקריסטליות של המציאות. אם יש שבר באחד המימדים של הקריסטל המדען לא יודע מה לעשות, איך ליצור גשר ולתקן. אין למדען, ולכל הפילוסופיה המערבית, בעיה עם העומקים, עם הקיום, יש להם בעיה בקטע בין ההווה הנוכחי לבין ההווה של עוד מעט. ההווה השני איננו ההווה הראשון. הוא בנוי אחרת וחושב אחרת. יכול להיות שהמצב בו אי אפשר להגיע מהווה אל העתיד בא בגלל החטאים של האדם.

¹² עין איה, שבת פרק שישי, סא.

¹³ ברכות דף מח. ע"א, פרק שביעי, כז.

¹⁴ "אביי הווה מסדר סדר המערכה", עולת ראייה א, עמ' קנב.

אבל בפועל העולם בנוי ככה – ההווה איננו קו רציף אלא שבור ומרוסק. הרב מסביר את זה בסוגיה של חנוכה, שהוא חג של שמונה ימים¹⁵ – אין ברירה, חייבים להשתמש בשיטה של השמונה, השבע לא יוביל אותנו לעתיד. אפילו אם אדם בעל 'סדר', שחי בשיטה של הווה, יתכנן הכל מראש, וכבר בגיל שלוש הוא קנה לבן שלו חליפה לחתונה מהחנות הכי טובה, וכל הזוויות של הכובע בדיוק נכונות, וכל ההכשרים הכי טובים – כי יודעים בדיוק איך הוא יראה – בכלל לא בטוח שכך יקרה בפועל. יכול להיות שהוא קנה את החליפה סתם. יכול להיות שהבן לא יגיע לשם. יכול להיות שהוא יהיה ברסלבר ויצטרך חליפה בסיגנון אחר.

דילוג

בעל ה'אותנטיות' כלל לא נשען על הסדרים שיש בעולם, הוא מגיע להופעה מהנקודה הקיומית. לכן גם אם ההופעה הזו מנותקת מההופעה הבאה זה לא מהווה בעיה, הוא חוזר לקיומיות ומשם להופעה החדשה. תנועה כזו נקראת 'דלג'.

"הנפש הגדולה הזו של מלך החכמה החפיצה לדלג על הררי עד". בתוך ה'הררי עד' של ההיסטוריה האנושית יש תהומות ושברים, אין קשר בין תקופה לתקופה; כמו שהקרום של כדור הארץ הוא פלטות זזות, מנותקות אחת מהשנייה, וכשהן מתנגשות הן גורמות חורבן ורעידות אדמה.

בעלי הדילוג שייכים לדמות של לאה, שחייבת לדעת את העתיד. גם שם יש מדרגות – יש מדרגות בנסתר.

לשלמה הייתה נפש גדולה, הנפש שלו רצתה לדלג; אם אביי לא היה מסוגל לשבת בביהמ"ד, אז קל וחומר ששלמה לא היה מסוגל, הוא היה צריך להתעסק בבעיות הרבה יותר עמוקות.

מי ששייך לקדמונו של עולם, יודע לדלג, כל החיים של הדמויות האלו בנויים על דילוג, אלו אנשים בלי תכלית, הם רק משתעשעים¹⁶. שלמה היה כזה, מרוב הרפתקנות הוא החליט שהוא הולך להרוג את הנחש¹⁷ – זו הנקודה שלו, והוא הכין את עצמו לעשות את זה. אחרי שהוא הכין את עצמו, הוא נכנס – לא לסדרים של העולם, בשביל זה יש את מפייבושט ושמעני בן גרא – הוא נכנס לקללות, לחורים הכי גדולים. הוא אמר, אני אפגש עם המפלצות הכי גדולות, ואני אתקן אותם – רק ככה העולם יגיע לעתיד. מכיוון שיש לו את היכולת לראות את הכל בבת אחת, אין לו בעיה לדלג, לקחת את התקופה של עכשיו,

¹⁵ עין איה, שבת, פרק שני, ט.

¹⁶ עיין שיחה תשיעית – עמוד המוסר.

¹⁷ 'להרוג את הנחש' הוא שם כולל של שלושת המדרגות בקובץ וקצט. הכוונה להתמודד עם מעמקי הרע.

[אב"ש]

ולממש אותה כבר לפני שלושת אלפים שנה. דומה לאדם שיש לו מחשב ואין לו שום בעיה לקחת פרק ענק, של מאה עמודים, להעתיק אותו מהפרק התשיעי ולהדביק בפרק השלישי, מה הבעיה, בסך הכל לחיצת כפתור. לבעלי הדילוג אין שום בעיה לעשות את זה, מבחינה מסוימת הם דומים לקב"ה, הוא ברא את העולם באופן חופשי ואין לו שום בעיה להחליף.

שלמה כמעט הצליח, הרב מתאר את זה באריכות. הוא נכשל בגלל כל מיני סיבות שלא כל כך קשורות בו, הם יותר קשורות לקב"ה.

מלך החכמה

יש כמה צורות של חכמה, הכלל אומר שאין נותנים חכמה אלא למי שיש לו חכמה¹⁸. שלמה היה 'חכם מכל אדם', הוא ידע את התורה ואת כל התרבויות האנושיות, הוא באמת היה מוכן לחשוף את עמקי החורבן של היש – הוא היה ראוי לזה. הקב"ה אינו נותן חכמה אלא למי שיש בו – יוצא שלשמה יש משהו שלאנשים אחרים אין ועל גבי המשהו הזה הקב"ה נתן לו את החכמה.

יש ביטוי בנסתר, 'חכמה תתאה'. 'חכמה תתאה' היא מידת 'המלכות', כל האופי של דוד קשור אליה. על גבי ה'חכמה תתאה', הקב"ה נתן לשלמה את החכמה. שלמה התחיל מהחכמה הזו, "מלך שהחכמה שלו", הוא מלך שעובד את ה' דרך כנסת ישראל¹⁹ – זו עבודת ה' של הרב – ודרך זה הקב"ה נתן גם את החכמה הנוספת שהייתה לו.²⁰ זו משמעות הביטוי "מלך החכמה".

כתוב על שלמה שהוא "מלך שיושב על כיסא ה'"²¹, שם כתוב במפורש 'חכמה תתאה', 'כיסא ה'' הוא המקום בו המלכות שוכנת²², המקום בו המלך נוכח – הוא קשור לדמיון. לכיסא יש שפה, הוא מדבר, השפה העיקרית שלו היא האומנות. כל זה קשור לתפילה. אצל ר' נחמן הכיסא הוא השדכן המרכזי של העולם, מי שמכיר אותו (הצדיק) יכול לשדך; אצל הרב הכיסא יודע גם לעשות שידוכים, אבל הרבה מעבר לזה. הוא יודע גם מדעי המדינה, החברה, יחסים בין לאומיים, כלכלה, ביטחון, חקלאות; לכן התפילה איננה פרטית – היא לא עסוקה בשידוכים – היא עסוקה בירושלים, ובארץ ישראל, פרנסה היא איך שהקב"ה מזין את המציאות ברצון.

סיום

הפוטנציאל של העתיד הראשון (משל בולהעץ) לא יכול לחדש דברים. אפשר לנסות

¹⁸ עין איה, ברכות, פרק תשיעי, ל.

¹⁹ עיין שיחה עשירית – עבודת אלוהים.

²⁰ בשיעורים בהמשך הרב יסביר יותר את ה'חכמה תתאה'.

²¹ אורות, ישראל ותחייתו, יח.

²² מורה נבוכים, חלק א, פרק ט.

להסביר אותו כמו הפוטנציאל השני, אבל אז הוא יהיה דומה קצת לאלכימיה. בסדר, אפשר לחלום על זה, אפשר גם לחלום להפוך כל בוק לבטהובן אם רק תאמין בו; אני לא בא להחליש את הגישה הזו, אבל אי אפשר להפוך את בול העץ לזהב. רק מי שיש לו את העתיד השני והשלישי יכול לעשות שינויים אמיתיים באישיות שלו. רק כשאתה קרוב לקב"ה באמת, אתה יכול לעשות את השינוי ולא מי שמנסה 'לגייר' את הקב"ה – לעשות ממנו כל מיני שיטות טיפוליות.

לא ראיתי אף אלכימאי או קאוצ'ר שהצליח באמת לשנות בני אדם, הכי הרבה אפשר לשמן כשיש קצת חלודה – טיפול כזה עוזר לתפקד יותר טוב עם החסרונות. הפוטנציאל העתידי בהסבר השלישי, הוא היחס לאין סוף – קרבת אלוהים. הוא חופש מוחלט. איתו אפשר לשנות באמת.